

ПОЛІТИЧНІ НАУКИ

DOI: <https://doi.org/10.32839/2304-5809/2019-5-69-69>

УДК 321

Кваша О.П., Шпит А.М.

Донбаська державна машинобудівна академія

ПОЛІТИЧНА КУЛЬТУРА: НА ШЛЯХУ ДО ДЕМОКРАТІЇ

Анотація. У поданій статті розглядається поняття політичної культури як загально визнаної сфери загальної культури людства, безпосередньо пов'язаної з політикою, політичною діяльністю, поведінкою та свідомістю людей. За політичним режимом виділяють два типи політичної культури: авторитарний та демократичний. Сьогодні все більш очевидною є думка про те, що саме демократична політична культура є визначальною у розвитку суспільно-політичного життя держави. Характерними для такої політичної культури вважаються поважне ставлення до органів державного апарату влади і прийнятих законів, шанування усіх громадян, незалежно від розбіжностей у думках та поглядах і використання цивілізованих засобів досягнення компромісу у конфліктах. Хоча Україні досі притаманний більше авторитарний тип політичної культури, вона має всі можливості стати більш демократичною державною на зразок західноєвропейських сусідів.

Ключові слова: політична культура, демократична культура, авторитарна культура, політичні цінності, правосвідомість

Kvasha Alexander, Shpyt Anastasia

Donbass State Engineering Academy

POLITICAL CULTURE: ON THE WAY TO DEMOCRACY

Summary. The article deals with the notion of political culture as significant in the formation and development of a democratic state. Political culture is a generally accepted sphere of the general culture of mankind, directly related to politics, political activity, behavior and consciousness of people. Political culture refers to the historical and social experience of a national and supranational community that influences the formation of political orientations, political behavior of individuals, small and large groups. Political culture is common in the existence of political and cultural systems. To a certain extent, the culture of society affects political relations, which, on their part, have a reciprocal impact on the culture of the people. Political culture includes cultural elements related to political processes, as well as socio-psychological factors of political life. Unconditional is the difference between the political culture of democratic countries and the authoritarian ones. Therefore, it is logical to strive for a democratic state to develop a democratic political culture that does not appear automatically after the country's transition to democratic governance. A large number of parties and thoughts do not yet determine the high level of social-political culture. The inalienable conditions for its formation are the responsibility and independence of every citizen, as well as the definition of competence, developed legal consciousness, relatively high moral level and spiritual culture. First and foremost, democratic political culture is the promotion of democracy, participation in its development, social life and, especially, in the economic and social spheres. Political values, norms, traditions, customs and beliefs are considered as obligatory components of any political culture. Very important for a democratic society is the indicator of the vital functions of the democratic system, which is influenced by the number of values supported by the members of the relevant society. The formation of a democratic management style also depends on the participation of citizens in the political process and on the level of development of the person's political culture.

Keywords: political culture, democratic culture, authoritarian culture, political values, legal consciousness

Постановка проблеми. У час демократичних перетворень та зрушень вагому роль відіграє політична культура суспільства в цілому та кожного громадянина зокрема. Від того, чи готовий народ прийняти демократичні принципи, залежить подальше функціонування державних інститутів. Саме високий рівень політичної культури – одна з основних вимог для становлення політичної системи [3]. Таким чином, існування демократичної держави неможливе без демократичної політичної культури.

Соціально-політичні відносини складаються на основі системи цінностей, які існують у суспільстві та визначають стандарти політичної діяльності та поведінки громадян [8, с. 96]. Добре відомо, що будь-яке суспільство відрізняє економічна, соціальна, політична, духовна та культурна неоднорідність та в ньому не існує єдиної політичної культури, а є декілька типів культур

та субкультур. Проте, незважаючи на всі існуючі особливості, можна виділити політичну культуру, що домінує та виділяє певну систему цінностей.

Процес формування демократичної політичної культури на сьогодні в нашій державі є дуже актуальним і залежить від соціально-економічного і культурного стану сучасного суспільства. Це пояснюється тим, що демократична політична культура потребує забезпечення збереження й передачі політичного досвіду новим поколінням, спадковості політичних інститутів, норм і цінностей [6, с. 122]. У подальшому все це створює умови для розвитку стабільної політичної системи.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. З моменту появи концепції політичної культури дослідженню її проблематики присвячено чимало робіт відомих діячів, зокрема, С. Верби, Л. Пая, Л. Даймонда, К. Бойме, Г. Алмонда, Г. Пауелла [2, с. 205], К. Гірца, Р. Такера, Р. Ме-

рельмана, Р. Инглехарта [5, с. 194]. Учені Ю. Хаббермас та С. Хантінгтон спрямовували сили на вивчення політичної культури громадян більш розвинених західних демократичних країн.

Такі українські вчені, як В. Бебик, П. Шляхтун, М. Логунова, Л. Нагорна, В. Ребкало, Є. Бистрицький, А. Лагутін, О. Рудакевич зосереджували свою увагу на вивчення проблем та перспектив розвитку політичної культури в Україні [6, с. 122].

Серед зарубіжних учених, що досліджувати та розвивали ідеї політичної культури, варто згадати Р. Дала, М. Дюверже, З. Бжезінського, Д. Істона, К. Превітта, Р. Мертона, Дж. Голфарба, Є. Вятра, Дж. Хурмана, Г. Лассуела тощо.

Виділення не вирішених раніше частин загальної проблеми. Незважаючи на те, що дана тематика достатньо досліджена, відкритими залишаються питання характеристики політичної культури з огляду на її взаємозв'язок з розвитком демократичного суспільства, а також опису сучасного положення української демократичної політичної культури та перспектив її вдосконалення.

Мета статті. У статті ми розглянемо питання сучасної демократичної політичної культури та дослідимо, як саме політична культура громадян впливає на державу та функціонування політичних інститутів. Разом з цим ми звернемо увагу на стан демократичної політичної культури українського суспільства та можливі шляхи його подальшого розвитку.

Виклад основного матеріалу. Термін «політична культура» досить часто використовується в політичній науці, а також заслужено звертає до себе підвищену увагу дослідників. Чималий інтерес до політичної культури проявляється й на рівні спілкування, особливо коли мова йде про демократію, її існування та зв'язок з політикою [1, с. 34].

Розглянемо визначення цього поняття. Політична культура – це загальноновизнана сфера загальної культури людства, безпосередньо пов'язана з політикою, політичною діяльністю, поведінкою та свідомістю людей. Під політичною культурою розуміється історичний та соціальний досвід національної та наднаціональної спільності, яка впливає на формування політичних орієнтацій, політичної поведінки індивідів, малих та великих груп [8, с. 90]. До політичної культури відноситься політичні знання, політична свідомість, політична поведінка та політичні дії [5, с. 195].

А ось яку думку висловив український учений та політик М. Головатий: «Політична культура – це особливий різновид культури, спосіб духовно-політичної діяльності й відносин, які відображають, закріплюють та реалізують основні національні цінності та інтереси, формують політичні погляди й цінності, знання та навички участі громадян у суспільно-політичному житті» [7, с. 187–188].

Зрозуміло, що політична культура, її сутність та соціальна роль у суспільстві пов'язані з поняттям двох видів – з власне культурними (духовність, культурність, культурна програма) та політичними (політичні цінності, цілі, еталони та норми поведінки, типологічні моделі) [8, с. 93]. Постають питання: куди віднести поняття «політичної культури»: до сфери культур-

ної чи політичної? Наскільки тісно пов'язана політична культура з політикою держави?

Політична культура є спільним в існуванні політичної та культурної систем. Певною мірою культура суспільства впливає на політичні відносини, які, зі свого боку, мають зворотній вплив на культуру народу. Політична культура містить у собі культурні елементи, що стосуються політичних процесів, а також соціально-психологічні чинники політичного життя [5, с. 195].

Дослідження стверджують, що політична культура існує в межах свідомості, тому не характеризує безпосередньо саму політику. Політика належить до суспільного, а її культура – це явище свідомості, що відрізняється від об'єктивної реальності, в тому числі й від політики [1, с. 35]. Іншими словами, політична культура має бути складовою політики, а насправді є певним феноменом свідомості, що утворюється за політичним приводом.

Науці відомо, що саме людина є джерелом культури. Це пов'язано з її унікальною властивістю ставити перед собою мету та здійснювати діяльність, що направлена на їх досягнення. При цьому свідомість людини відіграє ключову роль у формуванні будь-якої культури. Завдяки своїй свідомості людина не лише ставить перед собою цілі, а й шукає різноманітні способи їх досягнення, що призводить до виникнення культури. Таким чином один з різновидів соціальної активності призвів до утворення політичної культури [1, с. 36–37].

Розглянемо співвідношення між політичною культурою та політичною системою [8, с. 93]. Відомо, що друга включає в себе такий елемент, як політична культура, від рівня якої залежать практика функціонування політичної системи, взаємозв'язок з поведінкою громадян, їх політична позиція. Політичну культуру можна розглядати як функціональну та дисфункціональну по відношенню до політичної системи. Це відношення можна висловити в наступних тезисах:

- у тривалі історичні періоди політична культура модифікує політичну систему;

- реально функціонуюча в суспільстві політична система відображає в собі історію політичної культури, хоча при цьому не всі її елементи можна виявити;

- політична культура відносно самостійна у своєму функціонуванні.

Розглянемо деякі функції, що виконує політична культура. Як одну з них варто відмітити вираження та реалізацію інтересів соціуму. Усвідомлюючи ці інтереси, соціальні спільноти та їх представники відчують необхідність у певних діях. Іншою важливою функцією є нормативно-регулююча, що проявляється в підтримці злагодженого функціонування політичної системи та реалізується посередництвом сукупності політичних цінностей, настанов, мотивів тощо. Відзначимо також виховну функцію, тобто на формування кожного громадянина як суб'єкта політичних відносин, що відбувається на основі тих цінностей та норм, що вважаються панівними та відповідають інтересам певних соціальних спільнот [5, с. 195–196].

Існують різноманітні критерії поділу політичної культури на її види та типи. Інколи в якості

такого критерію використовують політичні режими або моделі політичної культури: демократичну, авторитарну та тоталітарну.

Відразу зауважимо, що поняття «тоталітарної» політичної культури не є коректним, оскільки такий режим в реальності не існує. Є тоталітарний режим, який характеризує не політичну діяльність в системі держави, а діяльність її виконавчих закладів відносно до людей. Тоталітарний режим співвідноситься не з авторитарним або демократичним політичними режимами, а з правовим режимом, тобто протистоїть правовому режиму та розкриває собою порядок здійснення державного управління, при якому відбувається повне підпорядкування суспільства державі та не зовсім на правовій основі, а на основі служіння керівництву [1, с. 49]. При цьому на рівні вищих державних закладів, за допомогою яких власне й приймаються керівні рішення, а отже й формується політика, в умовах тоталітарної держави складається все той же авторитарний політичний режим.

Таким чином, у сфері державної політики реально можуть складатися лише два основних види політичної культури, а саме: демократична політична культура або авторитарна політична культура. Обидві діаметрально протилежні одна одній. Щоб точніше охарактеризувати їх несхожість, можна сказати, що вони утворюють своєрідні «полюси».

Логічно, що відносно цих двох видів політичної культури можна застосувати закон, що описує існування політичної культури: при посиленні одного основного виду політичної культури відбувається послаблення протилежного їй виду [1, с. 50]. Наприклад, це означає, що в умовах розвитку авторитарного правління його демократичний характер стає все більш формальним і навпаки.

Також існує припущення, що абсолютно авторитарної політичної культури або абсолютно демократичної політичної культури не існує. В реальності складається безліч перехідних станів, що представляють різні симбіози цих двох видів політичної культури і відповідно їх різновиди.

Це означає, що політична культура в державі може бути пов'язана як з авторитарною, так і з демократичною сторонами. Але при порівнянні цих видів та їх особливостей, стає очевидно, що саме при демократичному спрямуванні політичної культури стає можливим політичний розвиток держави.

Безумовною є відмінність політичної культури демократичних країн від авторитарної. Тому логічним є прагнення демократичної держави до розвитку демократичної політичної культури, яка не з'являється автоматично після переходу країни до демократичного управління. Велика кількість партій та думок ще не зумовлюють високий рівень суспільної політичної культури. Невід'ємними умовами її формування є відповідальність та самостійність кожного громадянина, а також визначення компетентності, розвиненої правосвідомості, відносно високого морального рівня та духовної культури. У першу чергу, демократична політична культура – це сприяння демократії, участь у її розвитку, суспільному житті і, особливо, в економічній та соціальній сферах [6, с. 122–123].

Сьогодні все більш очевидною є думка про те, що демократична політична культура – це своєрідне мірило розвитку суспільно-політичного життя держави [7, с. 187]. Показником політичної культури суспільства слугує реальне положення людей, рівень їх усвідомленого долучення до суспільно-політичного та духовного життя, а також їх громадянська зрілість [8, с. 96]. Тільки реально існуючі умови для всебічного та вільного розвитку людей визначають зміст прогресу суспільства.

Політична культура демократичного суспільства у першу чергу проявляється в наявності у свідомості та діях окремих громадян певних політико-культурологічних принципів. Серед них варто відмітити толерантність, компроміс, консенсус, а також плюралізм. Для демократичної політичної культури характерними вважаються поважне ставлення до органів державного апарату влади і прийнятих законів, шанування усіх громадян, незалежно від розбіжностей у думках та поглядах і, звичайно, використання цивілізованих засобів досягнення компромісу у конфліктах [6, с. 124]. У наш час фундаментом політичної ідеології вважаються цінності демократії, влади народу та свободи, що далеко не завжди відображається в політичній поведінці громадян [7, с. 186].

Для досягнення такого рівня розвитку культури політичного поля необхідно докласти спільні зусилля. Важливим кроком до цього є правильна політична освіта, що здатна сформувати відповідні погляди в потенційних учасників розбудови демократичної політико-культурної арени.

Саме тому обов'язковими складовими будь-якої політичної культури вважаються політичні цінності, норми, традиції, звичаї та переконання. Дуже важливим для демократичного суспільства виступає показник життєдіяльності демократичної системи, на який впливає кількість цінностей, що підтримують члени відповідного соціуму [6, с. 124].

Цінності, як один зі структурних елементів політичної культури, мотивують людей до тієї чи іншої поведінки, а також регулюють її. Особливу увагу варто звернути саме на цінності порядку, адже їх прийняття може сприяти політичній стабільності держави та сталому розвитку. Якщо права громадян порушуються, про порядок та стабільність не може бути й мови. Тому у демократичній державі громадяни знають, розуміють та вмільо захищають свої права [2, с. 209–210]. Все це належить до правосвідомості – одного з видів свідомості суспільства, у якій поєднані погляди, уявлення, теорії та ідеї, що визначають ставлення до системи права. Низький рівень правової культури дестабілізує соціально-правові відносини між громадянами, їх об'єднаннями та державою, деформує в цілому соціальний механізм регулювання правовою системою, що негативно позначається на суспільному житті, призводить до соціального напруження та конфліктності у суспільстві [4, с. 16].

Правосвідомість відображається у впливі на врегулювання соціально-правових відносин у суспільстві через потреби людини, що спонукають її усвідомлено ставитися до умов соціального існування, а також в усвідомленні вимог та виборі соціальних норм, яких вона готова дотримуватися.

ватися, навіть попри певне неприйняття, задля того, щоб досягти бажаного соціально-правового статусу [4, с. 14]. Те, що більшість українців не знає та не має бажання дізнатися свої конституційні права, фактично означає, що вони не мають бажання захищати свої інтереси, розуміти мету та інтереси держави, а також будувати суспільний добробут. Частково це можна пояснити тим, що громадяни України не відчують достатньої міри захищеності своїх прав з боку держави [4, с. 14–15]. І, навпаки, прагнення окремих громадян та організацій захистити свої права свідчить про високий рівень правової, а отже й політичної культури.

В Україні активізується прагнення громадян захищати свої права та інтереси шляхом демонстрацій, актів протесту, голодування, інтеграції до різноманітних суспільно-правових рухів, звернення до Європейського суду із захисту прав людини. А це означає, що поступово, але досить повільно підвищується рівень правосвідомості громадян [4, с. 17].

Формування демократичного стилю керування також залежить від участі громадян у політичному процесі та від рівня розвитку політичної культури особистості [8, с. 96]. Умовно до змісту політичної культури особистості можна віднести соціально-політичні знання індивіду, які складають його світосприйняття. Це знання про владу, політику, організаційну структуру держави та її інститути, о перспективах суспільного розвитку. До змісту політичної культури особистості відносяться й відповідні почуття та емоції – патріотизм, гордість, відданість ідеалам; політичні переконання, що формуються на основі спільності людей, класів, соціальних гурт. Також сюди входить її діяльність: участь у роботі державного апарату, виборах до владних структур, практична підтримка конкретних політичних заходів, що ініціюються суб'єктами політики, участь у масових заходах (демонстраціях, мітингах тощо).

На думку вчених, цілісна характеристика демократичної політичної культури містить функціональні якості, що проявляються в потенції інтегрування соціального життя. Яскравим проявом такої культури вважається добре розвинений інститут зв'язку влади з соціумом, тобто в існуванні як органів місцевого самоврядування, так і громадянського суспільства [6, с. 123].

Регіональний компонент політичного процесу відіграє дуже важливу функцію у становленні стійкого зв'язку між владою та громадянами. Саме завдяки досягненню консенсусу та балансу у взаєминах між органами центральної та регіональної влади формується більш високий рівень громадянського суспільства. При поєднанні загальнодержавних та регіональних інтересів зумовлюється побудова такої вертикалі влади, при якій правильно розподіляються права та відповідальність, застосовується активна протидія проявам сепаратизму, а також досягається злагода між різними політичними субкультурами [6, с. 126]. Таким чином відбувається згуртування верств населення з різними поглядами в один злагоджений організм, що активно розбудовує майбутню державу та піклується про добробут кожного громадянина.

Поява нових партій, асоціацій, об'єднань, рухів тощо також сприяє розвитку демократичної куль-

тури. Це дозволяє якісніше розв'язувати сучасні проблеми, зокрема проблеми вибору напряму соціально-економічного розвитку держави, «інтеріоризації» статусу кожної країни та інші. Не менш важливу роль відіграють інститути громадянського суспільства, які мають змогу змінити певну однорідність структури політичної культури. Їх діяльність впливає на подальші зміни у політико-культурній сфері країни [6, с. 125].

За роки своєї незалежності Україна оновила політичну культуру, цінності, навички, орієнтації, методи і прийоми політичної діяльності. Поступово сформувалося позитивне ставлення інтегрованості України у світовий політичний процес. Водночас елементи успадкування політичної культури радянської доби залишились у вигляді низького рівня довіри населення до влади, ігноруванні політичних цінностей і норм як серед широких верств населення, так і серед представників органів державної влади [7, с. 187]. Це спричиняє суперечності української політичної культури, що поєднує в собі дві протилежні системи цінностей – авторитарну та демократичну. Серед особливостей політичної культури українського народу неодмінно слід підкреслити фрагментарність культури, патерналізм та політичну пасивність. Загалом усі ці ознаки зазвичай відносять до недемократичної політичної культури [2, с. 209].

Україна відноситься до європейських країн, проте українська політична культура суттєво відрізняється від тієї, що притаманна європейським народам. Основні відмінності полягають у ставленні до законів, політичної еліти та влади тощо [2, с. 205]. Загалом прослідковується низька законслухняність та емоційне ставлення до представників влади. Це є однією з особливостей, що роблять перехід до розвинутої демократії таким складним і затяжним.

З іншого боку, від отримання Україною своєї незалежності й до сьогоднішнього дня можна спостерігати поступовий, хоч і повільний процес утворення та розвитку демократичної культури на основі здобутого досвіду. Чинники цього процесу можна умовно поділити на організовані та стихійні [6, с. 124]. При цьому з часом все більшої ваги набирають саме перші, організовані, чинники. Сьогодні вже можна стверджувати, що політичні суб'єкти дедалі більше розуміють важливість та необхідність формування й утвердження національної культури, що може гарантувати незворотність змін, які відбуваються у соціально-політичній сфері.

Феномен вітчизняної політичної культури – динамічне багаторівневе утворення, на формування якого впливають економічні, соціальні, культурні та політичні процеси. В українській політичній культурі поєднуються різні системи цінностей, що представляють абсолютно протилежні типи політичної свідомості [7, с. 186]. Звичайно, політична культура народу не може бути однорідною. Існують певні відмінності політичної культури еліти і народу, різних вікових категорій, регіонів, представників різних віросповідань тощо. Це є цілком природним [2, с. 204–205].

Сьогодні на українському політичному лоні ми спостерігаємо дезінтеграцію та фрагментацію. Насамперед, це проявляється у схильності

до сепаратизму та прагнення до автономного управління окремих етнічно однорідних регіонів. Усе це приводить країну до світоглядної кризи. З іншого боку, появи та сама наявність субкультурних течій можна вважати прогресивним явищем, адже це дозволяє виявити одну з характерних рис демократичної політичної культури – толерантність до тих, що виражають та відстоюють альтернативні думки [6, с. 124].

Незважаючи на очевидні труднощі в подоланні досі панівної авторитарної складової політичної культури України, можна стверджувати на явні зрушення в сторону більш демократичної держави західноєвропейського зразку. Це подає надії на певні покращення у державному керівному апараті та ставлення народу в цілому та кожного громадянина зокрема до нього.

Перспективи розвитку політичної культури в умовах реформування всіх сфер життя передбачають її збагачення досягненнями демократичної культури інших соціально-політичних систем [8, с. 100–101]. Але при цьому варто пам'ятати, що жодна політична система в будь-якій країні не буде стабільною, якщо вона не народжена в цій самій країні, на її ґрунті як результат розвитку власної політичної культури. Щоб рухатися вперед, необхідно передбачати основні тенденції розвитку політичної культури.

На шляху до демократизації політичної культури, звичайно, обов'язковим є перегляд існуючих та поява нових цінностей. Така трансформація є незворотною, хоча й іноді може гальмуватися [6, с. 126]. У будь-якому разі, зважаючи на зрушення, що вже

зроблені на шляху до демократичної політичної культури, а також ті, що обов'язково будуть зроблені в майбутньому, можна не сумніватися в майбутніх ціннісних змінах, що передуватимуть становленню України дійсно демократичною державою.

Висновки і пропозиції. Таким чином, огляд поняття сучасної політичної культури як терміна, її ознак та специфікації дає нам змогу зрозуміти важливість цього поняття та роль, яку воно відіграє у становленні України як однієї з демократичних держав сьогодення.

Політична культура – це окремий вид культури людини та цілого суспільства, відповідальний за розвиток політичної складової нашого життя. Її розвиток відбувається, починаючи зі свідомості кожної людини та завершуючи вагомими зрушеннями в політиці цілої держави.

Незаперечним є рух саме в сторону демократичної політичної культури як невід'ємної частини політичного розвитку та вдосконалення країни. Такий вид політичної культури різко відрізняється від авторитарної, що була перейнята український народом історично й досі залишається панівною в свідомості сучасної влади та громадян.

Основними векторами подальшого розвитку українського суспільства можна вважати розбудову сучасних політичних цінностей та принципів, підвищення правосвідомості громадян, сприяння політичній активності організацій та їх окремих учасників, розбудова характерних демократичній культурі рис тощо. Торуючи свій шлях до більш демократичного майбутнього, українське суспільство має всі шанси досягти поставленої мети.

Список літератури:

1. Борисенков А.А. Политическая культура: сущность, виды, закон. *PolitBook*. 2014. № 2. С. 33–53.
2. Кіндратець О.М. Політична культура як чинник демократичних перетворень. *Гуманітарний вісник Запорізької державної інженерної академії*. 2009. Вип. 39. С. 204–211.
3. Масловська О.М. Політична культура опозиції в умовах становлення демократії. *Політологічні записки*. 2012. № 6. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/Polzap_2012_6_24
4. Огаренко Т.О. Політична та правова культура як чинник демократизації суспільства. *Право та державне управління*. 2013. № 1. С. 13–17.
5. Polishuk I.O. Політична культура: дефініція, структура та функції. *Вісник Національної юридичної академії України імені Ярослава Мудрого. Сер. : Філософія, філософія права, політологія, соціологія*. 2013. № 3. С. 194–196.
6. Пробийголова Н.В. Основні напрямки розвитку демократичної політичної культури в Україні. *Політологічні записки*. 2013. № 2. С. 121–128.
7. П'ятіна О. Політична культура як складова іміджу органів державної влади. *Вісник Національної академії державного управління при Президентові України*. 2010. Вип. 2. С. 184–191.
8. Усікова Л.Ф. Политическая культура. *Локус: люди, общество, культуры, смыслы*. 2010. № 1. С. 90–101.

References:

1. Borysenkov A.A. (2014). Politicheskaja kul'tura: sushhnost', vidy, zakon [Political culture: essence, types, law]. *Polit-Book*, vol. 2, pp. 33–53.
2. Kindratec' O.M. (2009). Politychna kul'tura yak chynnyk demokratychnyx peretvoren' [Political culture as a factor in democratic transformations]. *Humanitarnyj visnyk Zaporiz'koyi derzhavnoyi inzhenernoyi akademiyi*, vol. 39, pp. 204–211.
3. Maslovs'ka O.M. (2012). Politychna kul'tura opozyciyi v umovax stanovlennya demokratiyi [Political culture of the opposition in the conditions of democracy]. *Politolohichni zapysky*, vol. 6. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/Polzap_2012_6_24
4. Oharenko T.O. (2013). Politychna ta pravova kul'tura yak chynnyk demokratyzaciyi suspil'stva [Political and legal culture as a factor in the democratization of society]. *Pravo ta derzhavne upravlinnya*, vol. 1, pp. 13–17.
5. Polishhuk I.O. (2013). Politychna kul'tura: definiyia, struktura ta funkciyi [Political Culture: definition, structure and functions]. *Visnyk Nacional'noyi yurydychnoyi akademiyi Ukrainy imeni Yaroslava Mudroho. Ser. : Filosofiya, filosofiya prava, politolohiya, sociolohiya*, vol. 3, pp. 194–196.
6. Probyjholova N.V. (2013). Osnovni napryamky rozvytku demokratychnoyi politychnoyi kul'tury v Ukrayini [Main directions of development of democratic political culture in Ukraine]. *Politolohichni zapysky*, vol. 2, pp. 121–128.
7. P'yatina O. (2010). Politychnakul'tura yak skladova imidzhu orhaniv derzhavnoyi vlady [Political culture as a component of the image of public authorities]. *Visnyk Nacional'noyi akademiyi derzhavnoho upravlinnya pry Prezydentovi Ukrainy*, vol. 2, pp. 184–191.
8. Usikova L.F. (2010). Politicheskaja kul'tura [Political culture]. *Lokus: ljudi, obshhestvo, kul'tury, smysly*, vol. 1, pp. 90–101.